

POLAND

POLAND

SHARQ UYG'ONISH DAVRIDA PEDAGOGIK FIKRLARNING RIVOJLANISHI. SHARQ UYG'ONISH DAVRIDA TA'LIMIY-AXLOQIY FIKRLAR RIVOJI.

Madiyeva Charosxon Dovutovna

Toshkent amaliy fanlar universiteti o'qituvchisi.

madiyevacharos571@gmail.com

Abduqunduzov Davron Abdushukur o'g'li

Toshkent amaliy fanlar universiteti talabasi.

davronbekabduqunduzov@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14725549>

Abstrakt: Sharq uyg'onish davri ilm-fan, madaniyat va ta'limning rivojlanishida ulkan ahamiyatga ega bo'ldi. Ushbu davrda shakllangan pedagogik qarashlar inson ma'naviy va axloqiy barkamolligini ta'minlashga qaratilgan edi. Al-Farobiy, Ibn Sino, Yusuf Xos Hojib kabi mutafakkirlarning asarlari ta'lim va tarbiyaning nazariy hamda amaliy asoslarini belgilab berdi. Bu maqolada Sharq uyg'onish davrida pedagogik va ta'limiy-axloqiy fikrlarning rivoji ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Sharq uyg'onish davri, pedagogika, ta'lim, tarbiya, axloqiy fikrlar, Al-Farobiy, Ibn Sino, Yusuf Xos Hojib.

Abstract: The Eastern Renaissance was of great importance in the development of science, culture and education. Pedagogical views formed during this period were aimed at ensuring the spiritual and moral perfection of a person. The works of thinkers such as Al-Farabi, Ibn Sina, Yusuf Khas Hajib defined the theoretical and practical foundations of education and upbringing. This article examines the development of pedagogical and educational-ethical thoughts during the Eastern Renaissance.

Key words: Eastern Renaissance, pedagogy, education, moral thoughts, Al-Farabi, Ibn Sina, Yusuf Khas Hajib

Абстрактный: Восточное Возрождение имело большое значение в развитии науки, культуры и образования. Педагогические взгляды, сформировавшиеся в этот период, были направлены на обеспечение духовно-нравственного совершенствования человека. Работы таких мыслителей, как Аль-Фараби, Ибн Сина, Юсуф Хас Хаджиб определили теоретические и практические основы образования и воспитания. В данной статье рассматривается развитие педагогической и воспитательно-этической мысли в эпоху Восточного Возрождения.

Ключевые слова: Восточное Возрождение, педагогика, образование, нравственные мысли, Аль-Фараби, Ибн Сина, Юсуф Хас Хаджиб.

Kirish

Sharq uygʻonish davri insoniyat tarixida ilm-fan, madaniyat va axloqiy qadriyatlar rivojlanishida alohida oʻrin tutadi. IX-XII asrlar davomida Sharq mintaqasi dunyo sivilizatsiyasining intellektual markaziga aylandi. Bu davrda taʼlim va tarbiyaning nazariy hamda amaliy asoslari shakllandi, jamiyatning maʼnaviy rivoji uchun muhim tamoyillar ishlab chiqildi. Al-Farobiy, Ibn Sino, Yusuf Xos Hojib kabi buyuk mutafakkirlar tomonidan insonni barkamollikka yetaklaydigan taʼlimiy-axloqiy tizim yaratildi.

Sharq pedagogikasining asosiy maqsadi faqat bilim berish emas, balki insonni maʼnaviy jihatdan yuksaltirish, uni jamiyatda foydali shaxsga aylantirishdan iborat edi. Bu davr mutafakkirlari taʼlimni axloqiy tarbiya bilan uygʻun holda olib borish lozimligini taʼkidlashgan. Ushbu maqolada Sharq uygʻonish davri pedagogik qarashlari va taʼlimiy-axloqiy fikrlarning jamiyat taraqqiyotidagi oʻrni oʻrganiladi.

1. Sharq uygʻonish davrida taʼlim va tarbiyaning mohiyati: Sharq uygʻonish davri taʼlim va tarbiyaning rivojida noyob davr boʻlib, inson kamolotini taʼminlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etgan. Bu davrning asosiy mohiyati shaxsni maʼnaviy, aqliy va jismoniy jihatdan mukammal rivojlantirishga yoʻnaltirilgan tamoyillarda namoyon boʻladi. Taʼlim jarayoni faqat bilim olishdan iborat boʻlmay, balki inson axloqini yuksaltirish va uni jamiyat uchun foydali shaxsga aylantirishga asoslangan edi.

Asosiy tamoyillar:

1. Ilm-fanning qadri: Sharq mutafakkirlari ilm olishni insonning eng asosiy burchlaridan biri deb bilgan. Al-Farobiy taʼlimni insonni baxt-saodatga olib boruvchi asosiy vosita sifatida baholagan. Bu davrda ilmdan amaliy hayotda foydalanish muhim ahamiyat kasb etgan.

2. Tarbiyaning axloqiy mohiyati: Axloqiy tarbiya taʼlimning ajralmas qismi sifatida koʻrilgan. Ibn Sino taʼlim va tarbiyani shaxsning ruhiy va jismoniy rivoji bilan bogʻliq jarayon deb hisoblagan. Jamiyatdagi adolat va barqarorlik taʼlimning samaradorligiga bogʻliq deb koʻrilg

3. Tafakkur va mustaqil fikrlash

Sharq uygʻonish davrida taʼlim inson tafakkurini oʻstirishga, uni mustaqil fikrlashga oʻrgatishga xizmat qilgan. Yosh avlodni mustaqil oʻrganishga va ilmiy izlanishga jalb qilish asosiy vazifalardan biri edi.

4. Taʼlimning universalligi

Sharq pedagogikasida taʼlim diniy va dunyoviy bilimlarni oʻz ichiga olgan. Bu holat yosh avlodning har tomonlama rivojlanishini taʼminlashga qaratilgan edi.

POLAND

POLAND

Yusuf Xos Hojib o'zining "Qutadg'u bilig" asarida ta'lim va tarbiyaning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni haqida ko'p mulohaza qilgan.

Sharq uyg'onish davri ta'lim va tarbiyaning mohiyati, avvalo, insonni jamiyatning faol va odobli a'zosi sifatida shakllantirishda, ilm-fan va axloqni uyg'unlashtirishda namoyon bo'lgan. Bu tamoyillar bugungi kunda ham dolzarb bo'lib, zamonaviy ta'lim tizimi uchun muhim nazariy asos hisoblanadi.

Madrasalar va ta'lim tizimi: Sharq uyg'onish davrida madrasalar ta'lim va ilm-ma'rifatning asosiy markazlari bo'lgan. Ular nafaqat diniy ta'lim berish bilan cheklanib qolmay, balki dunyoviy bilimlarni ham o'rgatgan. Madrasalar ilm-fan, madaniyat va axloqiy tarbiyaning rivojlanishiga ulkan hissa qo'shgan muassasalar edi.

Madrasalarning tashkil etilishi: Madrasalar dastlab masjidlarga qarashli ta'lim maskanlari sifatida shakllangan. Keyinchalik ular mustaqil ta'lim muassasalariga aylangan va o'z ichida yaxshi tashkil etilgan o'quv tizimini joriy etgan. Bu muassasalarda o'quvchilar (talabalar) shayxlar va mudarrislar rahbarligida tahsil olishgan. Madrasalarda ta'lim bosqichma-bosqich amalga oshirilgan bo'lib, o'quvchilar avval oddiy bilimlarni egallagan, so'ngra murakkab fanlarni o'rganishga o'tganlar.

Ta'lim mazmuni

1. Diniy ta'lim

Qur'on, hadis, fiqh va tasavvuf kabi fanlar madrasalarning asosiy darsliklari qatoriga kirgan. Bu ta'lim axloqiy va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qilgan.

2. Dunyoviy fanlar

Matematika, astronomiya, tibbiyot, falsafa, mantiq, geografiya kabi fanlar madrasalarda chuqur o'rganilgan. Al-Farobiy va Beruniy kabi allomalarning asarlari ta'lim dasturiga kiritilgan.

3. Til va adabiyot

Arab va fors tillarini o'rgatish bilan birga, she'riyat va adabiyot ham o'qitilgan. Bu yoshlarning ijodiy salohiyatini rivojlantirishga yordam bergan.

Ta'lim metodlari

Madrasalarda ta'lim asosan og'zaki darslar, yozma topshiriqlar va munozaralar orqali olib borilgan. Ilmiy kuzatish va tajribalarga ham katta ahamiyat berilgan. Bu davrda ustoz-shogird an'analari keng tarqalgan bo'lib, shogirdlar o'z ustozlaridan nafaqat bilim, balki hayotiy tajriba ham olganlar.

Madrasalarning ahamiyati; Madrasalar Sharq uyg'onish davrida ta'lim tizimining asosini tashkil etgan va ko'plab buyuk olimlarning yetishib chiqishiga

zamin yaratgan. Ushbu ta'lim muassasalari yosh avlodni nafaqat ilmi, balki ma'naviy jihatdan yuksak shaxs sifatida tarbiyalagan. Ular Sharq madaniyati va ilm-fanining gullab-yashnashida muhim rol o'ynagan.

Madrasalarning ilg'or ta'lim tizimi o'z zamonasidan ilg'or bo'lib, bugungi zamonaviy ta'lim tizimining rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatgan. Ular ilm-fan va axloqning uyg'unligi tamoyillariga asoslangan bo'lib, insonning har tomonlama rivojlanishiga qaratilgan edi.

3. Axloqiy tarbiya masalasi: Sharq uyg'unish davrida axloqiy tarbiya ta'lim tizimining ajralmas qismi bo'lgan. Bu davr mutafakkirlari insonni faqat ilm va hunar egasi sifatida emas, balki yuksak axloqiy sifatlarga ega bo'lgan ma'naviy shaxs sifatida shakllantirishni ta'limning asosiy vazifasi deb bilganlar. Axloqiy tarbiya shaxsning nafaqat jamiyatdagi, balki uning o'z ichki dunyosidagi muvozanatini ta'minlashga xizmat qilgan.

Axloqiy tarbiyaning maqsadi

1. Shaxsni ma'naviy barkamollikka yetaklash

Axloqiy tarbiya orqali insonni rostgo'ylik, halollik, adolat va sabr-toqat kabi fazilatlarni o'zida mujassamlashtirgan shaxsga aylantirish maqsad qilingan. Yusuf Xos Hojib "Qutadg'u bilig" asarida axloqiy qadriyatlarning jamiyat barqarorligi va taraqqiyotidagi ahamiyatini ta'kidlagan.

2. Jamiyat uchun foydali shaxs tarbiyalash

Sharq pedagoglari ta'limni axloqiy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish orqali insonni jamiyatga foydali bo'lishga o'rgatgan. Jamiyatdagi tinchlik va hamjihatlik axloqiy tarbiyaga asoslangan edi.

Axloqiy tarbiya vositalari

1. Din va odob-axloq qadriyatlari

Axloqiy tarbiyaning asosida diniy qarashlar yotgan. Qur'on, hadis va islom axloqiy me'yorlari shaxsni ma'naviy tarbiyalashning muhim vositalari bo'lgan.

2. Adabiyot va san'at

She'riyat, hikoyalar va maqollar orqali yoshlarga axloqiy saboqlar berilgan. Alisher Navoiy va Yusuf Xos Hojib kabi mutafakkirlarning asarlari axloqiy tarbiyada katta rol o'ynagan.

3. Ustoz-shogird an'analar

Ustozlar o'z shogirdlariga nafaqat ilm o'rgatgan, balki ularning axloqiy kamolotini ham kuzatib borgan. Shogird ustozining nafaqat so'zlariga, balki hayotiy tajribasiga ham amal qilgan.

Axloqiy tarbiyaning natijalari: Sharq uyg'unish davridagi axloqiy tarbiya shaxsni barkamollikka yetaklovchi kuch sifatida ko'rilgan. U jamiyatni adolatli,

ma'rifatli va taraqqiy etgan holatga olib kelish uchun muhim vosita bo'lgan. Axloqiy tarbiya faqatgina o'sha davrda emas, balki bugungi kun uchun ham dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Sharq uyg'onish davri axloqiy tarbiyasi nafaqat tarixiy ahamiyatga ega, balki zamonaviy ta'lim va tarbiya jarayonida ham boy tajriba sifatida qabul qilinishi lozim. Axloq va ma'naviyatni yuksaltirishga qaratilgan bu yondashuv insoniyatning barqaror rivoji uchun mustahkam asos yaratgan.

Natija:

Sharq uyg'onish davri ta'lim va tarbiya tizimi inson kamolotini yuksak darajaga ko'tarishga qaratilgan noyob ilmiy-ma'rifiy tamoyillarni shakllantirdi. Bu davrda ta'lim faqat bilim olish jarayoni bo'lib qolmay, balki shaxsning ma'naviy va axloqiy jihatdan yetukligini ta'minlovchi tizim sifatida rivojlandi. Al-Farobiy, Ibn Sino, Yusuf Xos Hojib kabi mutafakkirlarning asarlari bu tizimning nazariy asoslarini belgilab berdi va uni hayotga tadbiq etdi.

Madrasalar esa bu davr ta'lim tizimining poydevorini tashkil etib, nafaqat diniy, balki dunyoviy bilimlarni ham o'rgatgan, yosh avlodni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qilgan. Axloqiy tarbiya masalasi esa insonni ma'naviy barkamollikka yetaklash, jamiyatda adolat va hamjihatlikni ta'minlash yo'lida muhim rol o'ynagan.

Ushbu davrning ta'lim va tarbiya tizimi bugungi zamonaviy ta'lim uchun ulkan o'rnak va ilhom manbai bo'lib xizmat qilmoqda. Ilm-fan va axloqni uyg'unlashtirish tamoyillari nafaqat o'tmishdagi, balki bugungi jamiyatning ham barqaror rivojlanishiga asos bo'la oladi. Shu sababli, Sharq uyg'onish davri ta'limiy-axloqiy yondashuvlarini o'rganish va ulardan zamonaviy ta'lim tizimida foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa:

Sharq uyg'onish davri ta'lim va tarbiya sohasida beqiyos yutuqlarga erishilgan, ilm-fan va axloqning uyg'unlashgan davri sifatida tarixga muhrlangan. Bu davrda shakllangan ta'limiy tamoyillar insonni nafaqat bilimli, balki axloqiy va ma'naviy jihatdan yuksak shaxs sifatida tarbiyalashga qaratilgan edi.

Madrasalar ta'lim tizimining asosiy ustuni bo'lib, dunyoviy va diniy bilimlarning uyg'unlashuvini ta'minladi, bu esa shaxsning har tomonlama rivojlanishiga imkon berdi. Axloqiy tarbiya esa jamiyatni barqarorlashtiruvchi, insonning ma'naviy barkamolligini ta'minlovchi muhim omil bo'ldi.

Bugungi kunda Sharq uyg'onish davrida shakllangan ta'limiy-axloqiy yondashuvlarni chuqur o'rganish, ularni zamonaviy ta'lim tizimida tatbiq etish insoniyatning barqaror rivoji uchun muhim ahamiyatga ega. Sharq uyg'onish

POLAND

POLAND

davrining boy merosi hozirgi davr ta'lim va tarbiya tizimini boyitish, yosh avlodni har tomonlama yetuk shaxs sifatida tarbiyalash uchun bebaho manba bo'lib xizmat qiladi.

References:

1. Al-Farobi, Abu Nasr. (2007). Falsafa va Ta'lim. Toshkent: Sharq Noshirligi.
2. Ibn Sino, Abu Ali. (1998). Ilm va Ta'lim: Falsafa va Tibbiyot. Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti Noshirligi.
3. Al-G'azzoli, Abu Hamid. (2004). Axloqiy Pedagogika. Toshkent: Yunus Rajabiy Noshirligi.
4. Ibn Xaldun, (2001). Muqaddima. Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti.
5. Murodov, M. (2015). Sharq Uyg'onishida Ta'lim va Axloq. Tashkent: Ma'rifat nashriyoti.
6. Karimov, I. (2000). Insonning Ma'naviy Kamoloti va Ta'lim. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Prezidenti nashriyoti.
7. Pahlavon, A. (2010). Sharqning Buyuk Pedagoglari. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti.
8. Omonov, T. (2013). Sharq Uyg'onishi va Ta'lim Tarixi. Toshkent: Akademnashr.

